

YEVROPADA GUMANIZM ĞOYALARI VA ULARNING TARQALISHI

Surxondaryo viloyati Termiz tumani 18- maktab o'qituvchisi
Nortojiyev Muxammad

Annotatsiya: *Ushbu maqolada Yevropa Uyg'onish davrida paydo bo'lgan gumanizm g'oyalari, uning yoyilish sabablari, tarqalish usullari shuningdek, Yevropada Gumanizm g'oyalari aks etgan mashhur yo'nalishlar va ularning nafaqat Yevropa balki jahon sivilizatsiyasidagi beqiyos ahamiyati yoritib berilgan.*

Kalit so'zlar: *.Gumanizm, Uyg'onish davri, "Mona Liza" va "So'nggi tilak" kartinalari, ...*

"Gumanizm" atamasi 1-asrda ishlatilgan lotincha "humanitas" (insoniyat) dan olingan. Miloddan avvalgi, mashhur Rim notiq Sitseron (miloddan avvalgi 106-43) fikriga ko'ra, insonparvarlik insonning tarbiyasi va ta'limi bo'lib, uning yuksalishiga hissa qo'shadi. Insonparvarlik tamoyili insonga munosabatni eng oliy qadriyat sifatida, har bir shaxsning qadr-qimmatini hurmat qilishni, uning yashash huquqini, erkin rivojlanishini, o'z qobiliyatlarini ro'yobga chiqarish va baxtga intilishni nazarda tutgan. Gumanizm insonning barcha asosiy huquqlarini tan olishni nazarda tutadi, shaxs farovonligini har qanday ijtimoiy faoliyatni baholashning yeng yuqori mezoni sifatida tasdiqlaydi.

Gumanizm - bu inson aqlini va uning dunyoviy qadriyatlarini diniy dogmalardan ustun qo'yadigan falsafiy va intellektual harakatdir. Yevropada Uyg'onish davrida 14-17-asrlarda rivojlangan va tarqalgan.

Gumanizm G'oyalari

• Insonga e'tibor: Gumanistlar insonni olamning markaziga qo'yishgan va uning aql-idrok, iroda va his-tuyg'ularini yuqori qadrlashgan.

• Aqllilik: Ular aqlni bilimlar manbai sifatida ko'rganlar va diniy e'tiqoddan ko'ra kuzatuv va tajribaga asoslangan bilimni o'rgatishgan.

• Individualizm: Gumanistlar insonning noyobligini va o'ziga xosligini ta'kidlashgan.

• Dunyoviylik: Ular diniy ta'sirdan xoli bo'lgan, insoniyat manfaatlariga asoslangan jamiyatni targ'ib qilishgan.

• Etika: Gumanistlar axloqiy me'yorlarni diniy tamoyillardan ko'ra inson aql-idrokidan kelib chiqishi kerak, deb hisoblashgan.

Yevropada Gumanizm Uyg'onish (14-17 asrlar) davrida quyidagi sabablar orqali yoyilgan:

1. Klassik Matnlarni qayta kashf etish:

Uyg'onish davrida, Qadimgi Yunon va Rim klassik matnlari qayta kashf etildi. Bu asarlar, gumanist qiymatlarni aks ettirgan va gumanist fikrlarning rivojlanishiga ilham bergan.

2. Matbaaning izchiligi:

Matbaaning izchiligi, gumanist asarlarning kenglikda tarqalishiga imkon berdi va fikrlarning ommaga mashhur bo'lishini osonlashtirdi.

3. Universitetlarning roli:

Universitetlar, gumanizm fikrlarining muhim markazlari bo'ldi. Bu joyda gumanist olimlar ta'lim oldilar va tadqiqotlarini olib borganlar.

4. San'at Harakatlari:

Italiya Renessans daryosidagi san'at harakatlari, inson shaklini va jahonning go'zalligini taqdirlaydigan gumanist qiymatlarni aks ettirgan asarlar yaratdi.

5. Siyosiy O'zgarishlar:

Bazi Yevropa mamlakatlari davlatning siyosiy barqarorligi va iqtisodiy rivojlanishi, gumanizmning rivojlanishi uchun muvofiqliyat mavzusini yaratdi.

Gumanizm, Yevropada quyidagi usullar orqali tarqaldi:

- Ta'lim: Gumanizm fikrlari universitetlarda va maktablarda o'qitildi.
- Nashrlar: Gumanist yozuvchilar asarlari matbaalarda chop etildi va keng tarqalgan.
- Sayohat: Gumanist olimlar Yevropa bo'ylab sayohat qilib, fikrlarini tarqatish uchun maqolalar o'quvchilardan e'lon qildilar.

• Qo'llab-quvvatlash: Ba'zi yuqori lavozim egalari gumanistlarga patronlik qilgan va ularning ishlarini qo'llab-quvvatlab, gumanizmning tarqalishiga yordam berishgan.

Yevropadagi Gumanizm g'oyalarini aks ettirgan va butun dunyoga o'z ta'sirini o'tkazgan yo'nalish turlari quyidagilardir:

San'at:

- Leonardo da Vinchining "Mona Liza" va "So'nggi tilak" kartinalari
- Mikelanjeloning "David" haykali va Sistina kapellasining shiftdagi freskalari
- Rafaelning "Afina maktabi" freskasi
- Botticelli "Veneraning tug'ilishi" kartinasi

Adabiyot:

- Uilyam Shekspirning pyesalari va sonetlari
- Dante Aligeri "Ilohiy komediya"
- Franchesko Petrarkaning sonetlari
- Jovanni Bokkachchoning "Dekameron"

Fan va texnologiya:

- Nikolay Kopernikning koinotning geliosentrik modeli
- Iogannes Keplerning sayyoralar harakati qonunlari
- Galileo Galileyning teleskop yordamida kuzatishlari
- Matbaa ixtirosi

Kashfiyotlar:

- Kristofer Kolumbning Amerikani kashf etishi
- Vasko da Gama dengiz orqali Hindistonga yetib keldi
- Ferdinand Magellanning dunyoni aylanib chiqishi

Siyosat va jamiyat:

- Martin Lyuterning protestant islohoti
- Angliyada Tyudorlar sulolasining yuksalishi
- Italiyada shahar davlatlarining rivojlanishi

Falsafa:

- Gumanizm: inson va uning yerdagi hayotining ahamiyatini ta'kidledi.
- Uyg'onish davri gumanistlari orasida Erasmus, Tomas More va Nikkolo Makiavelli bor edi.

Arxitektura:

- Brunelleschi tomonidan Florensiya sobori gumbazi
- Bramantening Avliyo Pyotr sobori rejasi
- Palladiodagi Villa Rotonda

Musiq:

- Palestrinaning muqaddas musiqasi
- Monteverdi operalari
- Josquin des Prezning Motets

Uyg'onish davri Yevropa tarixida yangilik, ijodkorlik va kashfiyotlar davri bo'lib, bu davrda paydo bo'lgan asarlar va g'oyalar G'arb sivilizatsiyasini doimiy ravishda shakllantirdi.

FOYDALANILGAN ADABIYOT VA INTERNET MANBALARI:

1. Bragina L.M. Alberti -gumanist. Leon Battiste Alberti. 1997 yil.
2. Bragina L.M. Italiya gumanizmi. 1977 yil.
3. Vasari J. Eng mashhur rassomlar, haykaltaroshlar va hayoti Uyg'onish davri arxitektorlari. 2000 yil.